

Vogels, hoe ik ze zag en hoorde

Ieder jaargetijde heeft z'n eigen problemen voor onze inlandse vogels. Moeten ze in de lente voor een territorium, een wijfje en een goed nest zorgen, waarin het wijfje in alle rust het vereiste aantal eieren kan leggen, in de zomer zijn ze weken druk bezig hun jongen groot te brengen, het nest voor een eventueel tweede legsel in orde te brengen, of zich klaar te maken voor de trek, die meer of minder grote vormen aan kan nemen.

Toch zal ieder het met me eens zijn, dat de winter in vele opzichten voor de vogels het minst plezierige jaargetijde is en dat ze juist in dit kwartaal op velerlei manier met hongermisères te kampen hebben, ja, vaak zelfs door de dood bedreigd worden.

Hoewel vele en ook veel verschillende soorten vogels in deze tijd met de kou, het ijs, de sneeuw en het slechte weer te maken krijgen, wil ik toch de koolmees er eens uitpikken.

We zullen dit vogeltje eerst ontmoeten in het Sterrebos en daarna in onze tuin om daar het gehele proces van eitjes krijgen, eitjes uitbroeden en jongen grootbrengen op de voet te volgen.

In de strenge winter van 1962 heb ik op 27 februari in het Sterrebos tussen Groningen en Haren het geluk gehad, dat twee Vlaamse gaaien, net als kool- en pimpelmezen, uit m'n hand enkele pinda's hebben gepikt. Weliswaar deden ze het alleen maar als ik m'n hand op de grond hield.

In het begin waren ze bijzonder schuw. Maar na enige dagen begonnen ze mij te leren kennen. Elke keer, dat ik in het Sterrebos de mezen met pinda's uit m'n hand aan het voeren was en brood en zaadjes uitstrooide voor de vinken en de mussen, kwamen ze een beetje dichterbij. Ik moest me niet te veel bewegen,

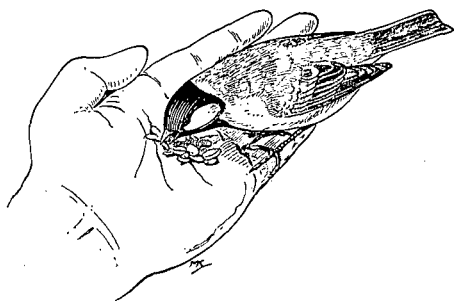
anders gingen ze er als hazen vandoor.

Als ik me echter doodstil hield en zo nu en dan eens een stukje brood op de grond gooide, kwamen ze naderbij, soms tot op een afstand van ongeveer twee meter. En op zekere dag waagden ze de sprong. Ik had al een klein kwartiertje op m'n hurken gezeten met m'n met pinda's gevulde hand voor me uit, toen één van de twee gaaien schuw en uiterst bedachtzaam dichterbij kwam en plotseling bliksemsnel een paar pinda's uit m'n hand griste en er mee naar een boomtak vloog, dadelijk gevolgd door de andere. Dat was een hele gewaarwording.

Ik was kool- en pimpelmezen gewend, die met hun kleine, lichte snaveltjes, of een pinda uit m'n hand pikten, of

een stukje op m'n hand opaten en nu kwam daar opeens die Vlaamse gaai met z'n dikke, stevige, zware snavel een stuk of vier pinda's tegelijk uit m'n hand pikken! Toch was ik blij, dat ze het gedaan hadden, want algemeen wordt beweerd, dat een gaai niet gauw uit iemands handen iets pikt. In diezelfde winter heb ik in het Sterrebos ook regelmatig zwartkopmezen op m'n hand gehad en een heel enkele keer zelfs een mannetjesvink.

't Was opmerkelijk hoe snel al deze vogeltjes door hebben dat je regelmatig met voedsel komt. Koolmezen beginnen op den duur zelfs naar bepaalde, steeds weer herhaalde geluiden te luisteren. Zo riep ik altijd: Piet, piet, kom dan Piet . . . en het was leuk om te zien, dat, zodra ik in het Sterrebos was aangekomen en ik voor de eerste keer deze roep had geuit, de koolmezen al kwamen aanvliegen en om m'n hand heen dwarrelden. Als ik dan eerst fluitend verder liep, vlogen ze gewoon in de bosjes met me mee naar de plek waar ik gewend was ze te voeren. Het meest verzot bleken ze te zijn op pinda's, hoewel ze stukjes roggebrood ook niet versmaadden. Erg vreemd vond ik het in het begin dat de koolmezen, zodra ze een stukje pinda van m'n hand hadden gehaald en er mee weggevlogen waren, na enkele tellen alweer op m'n hand terug waren om een nieuw stukje te halen. Ze konden al die pinda's toch nooit zo snel opeten. Het werd me pas duidelijk wat ze met de pinda's deden, toen ik een koolmees een stukje zag verstoppen tussen een tak: ze waren rustig aan het hamsteren!

Hoewel ze in de regel tijdens het voeren tamelijk rustig waren en elkaar niet verjoegen, kon het echter ook zo maar eens gebeuren, dat twee plotseling elkaar in de haren vlogen of elkaar probeerden te verjagen. Maar deze vechthouding hebben we veel beter in onze

tuin kunnen waarnemen. We waren namelijk in de gelegenheid om het doen en laten van de koolmees een paar maand op de voet te volgen, daar in ons nestkastje, dat we in de tuin hadden geplaatst, dit jaar een paartje koolmezen was komen wonen. De hele winter hadden ze al om het nestkastje gezworven en zo nu en dan waren ze ook eens een kijkje in het houten huisje gaan nemen. In die tijd, dus toen ze nog helemaal geen nestbouwneigingen vertoonden, werden alle andere koolmezen, die soms een bezoek aan het kastje brachten er op een voor hen minder aangename manier aan herinnerd dat ze voortaan geen graag geziene gasten in onze tuin waren en dat ze er beter aan deden maar uit de buurt van het nestkastje te blijven. Het bleek toen wel, dat deze twee mezen het hokje als hun persoonlijk eigendom waren gaan beschouwen, en dat ze geen indringers in onze tuin, nu hun territorium, wensten. Al naar gelang het zachter weer werd, werden ze steeds feller en agressiever en op den duur werden mussen zelfs door hun plotselinge, bliksemsnelle aanvallen uit de tuin verdreven. Met spanning wachtte ik het aanslepen van de eerste takjes af.

Eindelijk was het zo ver. In de maand april begonnen de mezen allerlei nestmateriaal bijeen te slepen. 't Was vermakelijk om, als ze met een pluk wol in de snavel aan kwamen vliegen, eens na te gaan bij welke buurman of buur-

vrouw ze nu weer wol uit de dekens hadden getrokken. De mezen hadden het in dezen erg gemakkelijk, want de meeste vrouwen in de buurt waren druk bezig met de schoonmaak en zodoende hingen er haast altijd wel hier of daar wollen dekens buiten het raam. Voordat de mezen met de stoffering van hun nestje begonnen, hadden ze eerst ongeveer drie dagen niets anders dan kleine takjes aangesleept. Soms hadden ze zo'n grote grasspriet bij zich, dat ze, als ze in het hokje wilde kruipen, zichzelf door deze grashalm in de weg stonden. Ze probeerden dan uit alle macht de grasspriet naar binnen te duwen waar ze nota bene zelf op stonden!

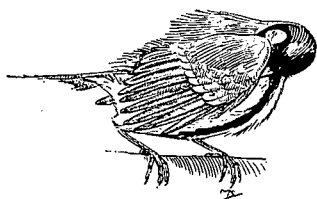
Soms ging het echter iets anders. Ze gingen dan nl. zelf eerst het hokje binnen en probeerden daarna, terwijl ze dus in het hokje zaten, de grasspriet of het takje, dat ze eerst buiten hadden gelaten, door de kleine opening naar binnen te trekken.

Na deze drie dagen begonnen ze de dekens in de buurt te plunderen en kreeg het nestje vast en zeker een zeer fleurig aanzicht, omdat ze wol van de meest uiteenlopende kleuren meenamen. In deze tijd van de nestbouw waren ze bijzonder agressief. Iedere vogel, die te dicht in de buurt van het nest kwam, werd verjaagd. De beide koolmezen gingen hierbij heel handig te werk. Ze gingen heel gewoon naast de indringer op het tuinhokje zitten en deden hem niets. Maar zodra de vogel op de wienken ging, stortten ze er zich op als een torenvalk op een muisje. Ze achtervolgden dan de vreemde koolmees of de mus een behoorlijk eind en keerden daarna weer naar hun nestkastje terug. Als de indringer echter niet snel genoeg wegvloog, pasten ze een andere taktiek toe. Dan ging het mannetje langzamerhand steeds dichter naar hem toe, liet de vleugels een beetje hangen en schoot plotseling op de 'vijand' af. Als die dan weer-

stand probeerde te bieden, vielen beide koolmezen hem soms tegelijk aan. Bijzonder fel werden de pimpelmezen die te dicht in de buurt van het nestkastje kwamen, aangevallen. Elke keer, als er ook maar één in hun omgeving kwam, vielen ze hem dadelijk aan en rustten niet eerder, voordat hij in geen velden of wegen meer te bekennen was. Als je zo naar de houding van deze kleine pimpelmeesjes keek, leek het net, alsof ze wel wisten dat ze op verboden terrein waren. Het gebeurde namelijk vaak, dat een pimpelmees, als hij in onze tuin aan het fourageren was, steeds, haast na iedere pik, even snel opkeek, de omgeving even inspecteerde en daarna pas weer een volgende pik deed. Werd hij op een gegeven ogenblik een van de beide koolmezen gewaar, dan maakte hij, zelfs voordat ze hem bereikt had, zich zo snel als hij kon uit de voeten. De eerste reactie van de koolmees was dan steeds: even in het nestkastje kijken, of alles er nog net zo uit zag als tevoren. Ook kon het gebeuren, dat de koolmees met een woedend tserr-tserr de pimpelmees een eindje achtervolgde. Tegenover hun soortgenoten waren de koolmezen eveneens uiterst agressief en heel wat vechtpartijtjes zijn er in onze tuin gehouden. Als er echter, als we brood voor de mussen op het fietsschuurdakje hadden gegooid, een legertje mussen en spreuwen aan kwam vliegen, wisten de koolmezen niet wat ze doen moesten. Bij welke indringer moest je nu beginnen? Het enige wat ze dan deden was angstig een beetje om het hokje vliegen. Maar zodra de meeste mussen weg waren en er nog maar een enkeling op het tuinhokje zat... werd hij dadelijk door beide mezen verdreven.

Op 28 april werd het eerste ei gelégd. Het wijfje zag ik van die dag af veel minder vaak dan tevoren. Wat zich in het nestkastje verder afspeelde, moest maar worden geraden, want nu de mezen waren begonnen met eieren leggen

en broeden moesten ze natuurlijk zoveel mogelijk met rust worden gelaten. De volgende dagen gebeurde er niets abnormaals. Het mannetje vloog steeds een beetje in de buurt van het nest rond en bracht zo nu en dan eens een dik insekt naar het wijfje om daarna soms hele tijden rustig op het tuinhokje z'n verenpakje een beetje in orde te brengen en een liedje te zingen.

Het voedsel brengen naar het wijfje gebeurde op verschillende manieren. Soms riep hij pink-pink, en wipte daarna op het stokje van het nestkasje om er even later in te verdwijnen, soms kwam het wijfje, als hij pink-pink had geroepen naar buiten en nam in de dichtsbijzijnde boom de prooi over om daarna weer op de eieren te kruipen. Eén keer gebeurde het nog weer anders. Het mannetje ging op de vliegstick zitten, stak z'n kop naar binnen en gaf dóór het vlieggat het insekt over aan het wijfje, dat met haar pootjes aan het vlieggat hing en zodoende haar kop door de opening kon steken. Terwijl het wijfje zat te broeden, (het mannetje heb ik geen enkele keer langer dan een paar minuten in het nestkasje zien zitten), waakte de mannetjeskoolmees over haar en alarmeerde hij bij gevaar de hele omgeving met z'n schelle tsèr-tsèr-tsèr-tsèr. Als er

geen gevaar was te vrezen, zong hij rustig z'n simpele liedje: di-di-dè, di-di-dè. Opmerkelijk was het, dat het vrouwtje zo vast op de eieren zat te broeden. Ook wanneer haar 'man' riep. 'dat er een kat in de tuin liep', kwam ze niet van haar eieren af om poolshoogte te nemen.

Ongeveer 13 dagen, nadat het eerste ei gelegd was, hoorde ik voor het eerst een nieuw geluidje uit het nestkastje komen. Het eerste jong had zich een weg naar buiten gebaad. Nu brak voor de twee mezen de zeer drukke tijd aan. Zowel het mannetje als het wijfje vlogen de gehele dag af en aan met allerlei voedsel. Ik zag, dat ze lang niet alleen insecten naar binnen brachten, maar evengoed rozeknoppen en andere oliehoudende knoppen. Zelfs zag ik een paar keer, dat de koolmees, dadelijk, als ik enkele stukjes roggebrood en bruinbrood of aardappel op het fietsschurdakje gegooid had en weer in huis was gegaan, naar het schuurtje vloog en stukjes aardappel en brood aan de jongen bracht. We zouden haast geneigd zijn om op te merken: Gemak dient de vogel.

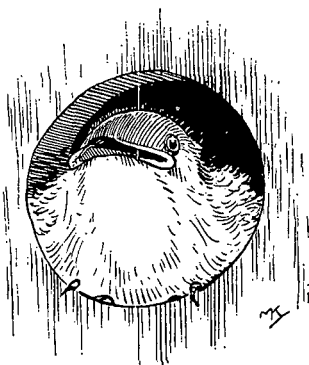
Opvallend was het, dat, als de mezen met een stukje eten het nestkastje binnen gingen, ze vaak ook weer met iets naar buiten kwamen. Naar de kleur te oordelen kon dit niet hetzelfde wezen als waarmee ze naar binnen vlogen, want ook als ze bruinbrood of roggebrood aan de jongen brachten, kwamen ze met iets 'wits' naar buiten. Weldra bleek, dat ze de uitwerpselen van de jongen in hun snavel naar buiten brachten.

Het viel me op, dat, als het wijfje van plan was om met de bek vol voedsel net het hokje binnen te vliegen en het mannetje kwam er ook net aan, dat ze dan niet naar binnen vloog, maar met trillende vleugels bleef waar ze was. Het geluid, dat ik bij deze gelegenheid waarnam, was ongeveer als volgt: zi-zi-zi-zi-zi-zi. Het mannetje vloog dan vaak het eerst naar binnen en als hij langer bin-

nen bleef dan het vrouwtje verwacht had, vloog die er soms achteraan, zodat er dan twee mezen in het kleine hokje de jongen zaten te voeren. Grappig was het om de jongen elkaar de prooi te horen betwisten. Allerlei geluidjes waren dan te onderscheiden, maar het vaakst hoorde ik het luide, ongeduldige trè, trè, trè, dat steeds snel achter elkaar werd uitgestoten.

Opmerkelijk was het, dat, als de ouders met voedsel in de bek, zonder een enkel geluid te geven, op het vliegstickje gingen zitten, de jongen reeds begonnen te piepen en ruzie te maken. Dat dit echt niet alleen het geval was bij nadering van de ouders, bewees het feit, dat ze ook begonnen te piepen, toen ik met m'n vinger tegen het stickje tikte. Hoogstwaarschijnlijk voelen ze de trillingen, veroorzaakt door het neerkomen op het stickje en beginnen ze, zodra ze deze bemerken, te roepen om voedsel. Er ontstond een gevaarlijke situatie, toen de kat van de burens in de gaten kreeg, dat er in het kleine groene hokje, daar tegen de schutting, jonge vogeltjes zaten. Eigenlijk was het helemaal niet te

verwonderen, dat hij het bemerkte, want de jongen piepten nu reeds zo hard, dat je ze gemakkelijk in de brandgang, ongeveer tien meter er vandaan, kon horen. Het is dus te begrijpen, dat de kat z'n nieuwsgierigheid op den duur niet meer kon bedwingen en weldra zag ik hem een kijkje nemen bij het nestkastje. Hij deed dit heel handig. Terwijl hij met z'n achterpoten op het tuinhekje ging staan, zette hij één voorpoot op het vliegstickje en probeerde hij met de andere poot door het vlieggat de jongen, die als gekken te keer gingen, te bereiken. De ouders wisten van angst niet wat ze deden. Soms kwamen ze angstvallig dicht bij de kat, zodat deze even alleen naar hen keek, soms vlogen ze kwetterend rond. Ik besloot toen maar in te grijpen. Met een kopje koud water werd de rover verdreven en een stukje gaas belette hem in 't vervolg nog eens een poging in het werk te stellen om de jongen te pakken te krijgen. De mezen moesten heel even aan het gaas wennen, maar het duurde niet lang of ze vlogen weer net zo druk heen en weer als kort te voren.

Ongeveer zestien dagen nadat het eerste ei was uitgekomen, brak de dag van de grote uittocht aan. Dit was voor mij een hele gebeurtenis. Om vijf minuten voor half negen 's morgens kwam het eerste kopje voor de opening. Verbaasd keek het jonge koolmeesje in het rond en even later verdween het kopje weer. Het was een gepiep van jewelste in het hokje en het duurde niet lang of daar verscheen het kopje weer. Nu bleef het vogeltje, half in het vlieggat zittend, enkele minuten

in het rond kijken, maar vloog nog niet uit. De ouders waren steeds in de buurt en het was grappig om te zien hoe ze 'reageerden' op de pogingen van hun jongen. Op een gegeven ogenblik kwam het mannetje met een insect in z'n snavel aanvliegen, ging op het stokje zitten en gaf het jong, dat nog steeds in de opening zat, de prooi. Deze verdween ermee in het hokje en naar het gepiep te oordelen hebben enkele andere jongen er ook een stukje van gehad.

Kijk, daar komt voor de derde keer het kopje te voorschijn en nu waagt het jong de 'sprong in het duister'. Het was precies twintig voor negen. 't Was verbazingwekkend hoe goed het diertje al kon vliegen. Zodra de jonge koolmees uit het vlieggat was verdwenen, deed nummer twee pogingen om in het vlieggat te komen. Steeds zag je in het hokje een kopje voor de opening komen. Soms bleef het er even voor, soms verdween het dadelijk weer. Eindelijk is het aan het tweede jong gelukt z'n pootjes om de rand van de vliegopening te slaan en zich in het vlieggat te worstelen. 't Gaat weliswaar nog op zeer onhandige wijze, maar goed, wat wil je, als je voor 't eerst naar buiten mag! Het tweede jong vliegt ook uit. Precies in dezelfde richting als de ander, zelfs naar de zelfde tak. Het eerste jong zit op de tak een beetje voor zich uit te kijken en laat zo nu en dan een schel trè, trè horen. Het is vreemd, nu de eerste twee jongen uit het hokje zijn, vliegen de beide ouders met hun prooi niet meer naar het hokje, maar brengen ze het regelrecht naar de twee schreeuwende jongen.

Zodra nummer twee uit het vlieggat was verdwenen, verscheen het derde kopje en binnen een kwartier was het hele nest leeg. Nu zaten de jongen in de bosjes in de buurt om het hardst te roepen om voedsel en kregen de ouders nog een paar drukke dagen.

Toen ik in het lege nestkastje keek, zag ik, dat er één jong door de zes anderen was doodgedrukt.

Nog enkele dagen na deze uitvlucht hoorde ik regelmatig de voedselroep van de jongen en het antwoord van de ouders, maar toen was het ook gebeurd en waren de jongen voor goed verdwenen. Ik heb ze tenminste nog niet weer terug gezien. Hoewel algemeen beweerd wordt, dat de koolmees twee legsels per jaar heeft, heb ik geen enkele poging tot het leggen van een tweede stel eieren bij deze koolmezen kunnen vaststellen. Heel sporadisch kwamen ze het hokje nog wel eens met een bezoekje vereren. Misschien zijn ze door het herhaalde bezoek van de kat er voor teruggedeeind; misschien vormen deze twee mezen juist een uitzondering op de regel; misschien ben ik zelf de oorzaak geweest. Ik heb namelijk, toen ik het dode jong zag, het nestkastje eens grondig schoon gemaakt en alles eruit gegooid. Het kan zijn, dat de koolmezen de moed niet konden opbrengen nog eens van voren af aan met het bouwen van een nest te beginnen. Hoe dan ook, ik zag ze haast nooit meer in onze tuin. De enige vogel, die nu soms een beetje belangstelling voor het nestkastje aan de dag legt, is de pimpelmees, die, nu z'n grotere soortgenoot met de Noorderzon is vertrokken, zich wel in onze tuin durft ophouden.

Twee weken geleden, dus begin februari 1966, zijn de koolmezen weer begonnen hun territorium in onze tuin af te bakenen.

Ze hadden het nu een beetje moeilijker gekregen, want er was een concurrent op komen dagen. Twee vreemde koolmezen proberen zich nu meester te maken van het nestkastje, maar als de toestand blijft, zoals ze tot nog toe is, krijgen ze geen schijn van kans, want 'onze' koolmezen verdedigen 'hun' hokje bijzonder fel. Vorige week hadden ze enkele moeilijke uurtjes, want op het voedertafeltje, dat

maar een meter van het nestkastje afstaat, zaten toen zes groenlingen, drie vinken, een keep en een pimpelmees van het zaad te pikken. Toch volgden de koolmezen weer hun oude taktiek. Eerst werd de pimpelmees verdreven, daarna deed het mannetje enkele schijnaanvallen op de keep, die zich daardoor liet afschrikken en de tuin in vloog, al gauw gevolgd door enkele groenlingen.

Ik ben werkelijk benieuwd wanneer het paartje koolmezen weer met het nest-bouwen begint en ik zal me er wel voor wachten het nest na het eerste broedsel op te ruimen.

A. Strandloper

Bovenstaand artikel is slechts een klein stukje uit het omvangrijke werk dat de eerste prijswinnaar inzond om door de jury te laten beoordelen voor eventuele toekenning van de J. A. Nijkampprijs. U heeft in het decembernummer 1965 kunnen lezen, hoe de naamgever deze prijzen aan de winnaars uitreikte. De met prijzen bekroonde inzendingen waren, evenals het onderhavige, zeer uitgebreide werkstukken. Om het eigenlijke werkstuk niet te beschadigen konden de daarin gebruikte illustraties niet gebruikt worden om te clicheren. Gelukkig was de heer M. J. C. Kolvoort bereid een viertal tekeningen te maken van die situaties, die ook in het oorspronkelijke werk waren afgebeeld.

Doordat wat hierboven is opgenomen zo'n klein deel is van het gehele werk kunt U alleen maar een indruk krijgen van wat is waargenomen. De keuze van bovenstaand deel hebben we geheel aan de auteur overgelaten.

Het is de bedoeling ook van de andere prijswinnaars iets van hun inzending op te nemen en tevens om in de Vertegenwoordigende Vergadering van 1967 opnieuw J. A. Nijkamprijzen uit te reiken. Inzendingen daarvoor moeten in het voorjaar van 1967 worden ingezonden. Nadere mededelingen daarover worden t.z.t. in *Natura* en mogelijk ook in andere organen verstrekt.

Brief aan de redactie

Mijne Heren,

Ik ben zo vrij nog even terug te komen op het artikeltje wat U hebt opgenomen in '*Natura*' No. 5, pag. 101, 1965.

De vorige zomer was ik in Middelburg en las in de Prov. Zeeuwse Courant betreffende de Camping 'De Westerschelde' o.a.:

'Burgemeester D. Lodder verwacht dat de toerist hier in de eerste plaats rust en de natuur zoekt. De Kon. Ned. Natuurhistorische vereniging heeft haar leden in het maandblad '*Natura*' op de mogelijkheid van kamperen in Ellewoutsdijk geattendeerd. Dat is gebeurd met het oog op een andere attractie, die het dorp heeft, 'de inlagen 1887' n.l. een natuurgebied zonder bordjes 'verboden toegang', waar verschillende typische watervogels zijn en waar een interessante zoutwaterflora groeit.'

In tegenstelling met Uw berichtje van mei 1965 No. 5 is het dus niet nodig voor een bezoek aan het natuurreservaat toestemming te vragen. Het wordt de toerist in Ellewoutsdijk dus wel gemakkelijk gemaakt.

Hoogachtend,
Mevr. Th. Vermeulen